

THE LITERARY ERRANCY¹ AND THE EXILE AS AN EXISTENTIAL CONDITION: BENJAMIN FONDANE FACING HISTORY

Speranța Milancovici, Assoc. Prof., PhD, "Vasile Goldiș" University of the West, Arad

Abstract: Although lately, it has been frequently written and spoken about Benjamin Fundoianu / Benjamin Fondane, his writings still have enough uncharted areas, unexplored facets, little known issues or allegations, that sometimes need to be corrected, completed or more closely investigated.

Ever since the first phase of tackling a subject related to the social or literary personality of the one who named himself, according to circumstances or his own structure, Wexler, Fundoianu or Fondane, it must be said, unfortunately for our cultural geography, that he was among the writers that were not always properly appreciated. One of the causes that lead to this was the insufficient knowledge of his work, which, at a closer evaluation, put him, without a doubt, among the great Romanian avant-garde ambassadors.

Moreover, Benjamin Fundoianu's enrolment in the literary and journalistic context of that time was particularly significant, both due to the value of his theoretical and practical contribution, as well as due to the perspectives which we can appreciate that would have presented to him, if he hadn't been subjected to such a tumultuous and tragic existence.

An aspect which seems not to have stirred up too many interpretative impulses is the continuity or discontinuity directions, between the poetry of the author in Romanian and the one in French. A detailed search amongst the French literary critique tomes shows us that it deals, to some extent, with the side corresponding to it, the language barrier or maybe, the lack of interest making it stop at this phase of the research. On the other hand, the domestic critics have dedicated pages in volumes or magazines, without relying on a comparative study.

This is, of course, one of the essential intentions of the present paper, in order to fill a gap that the Romanian exegesis, but also the French one. These aspects, mostly ignored by the literary critics, prove themselves to be more significant than a superficial research might have indicated, because they reach several compartments: linguistic, stylistic, thematic, structural.

Keywords: Benjamin Fondane, exile, comparative approach, poetry, avant-garde

Cunoașterea vieții și operei lui Benjamin Fundoianu / Benjamin Fondane, scriitor român, evreu de origine, născut în 1898, cetățean francez începând cu anul 1938, devenit, din nefericire, una din sutele de mii de victime ale nazismului (1944), constituie nu doar un punct necesar pe harta configurației culturale a țării de origine și a celei de adopție, ci și o datorie de re-asumare a unei personalități a cărei amprentă europeană, în cel mai deplin sens al termenului, susține în mod solid ideea valențelor formative și a potențialității generative a solului cultural autohton.

Un scriitor care, în scurta sa existență, și-a risipit cu aplomb energiile vieții pe două continente, iar pe cele creatoare în mai multe expresii lingvistice și în diferite arii artistice, reclamă o abordare atentă și, în egală măsură, interdisciplinară. O cercetare a operei sale implică circumscrieri ce depășesc aria preocupărilor literare, păstrându-se în același timp în sfera artei.

O abordare simetrică, vizând etapele românească și franceză ale creației, care să pună atent sub lupă zonele interferente (prilejurile fiind la tot pasul) considerăm a fi modalitatea eficientă pentru descrierea „priveliștilor” eseisticii, poeticii, dar și filosofiei sale sau a foarte interesantei activități de cineast.

¹ “To err” is used here to transcribe an intellectual and moral action, so we understand errancy is an existential type of wandering.

Ne-am propus, din această perspectivă, ca printr-o serie de studii deja publicate sau în curs de structurare, să clarificăm, în cât mai mare măsură, chestiunile litigioase întreținute de critica timpului și devenite oarecum poncife. În acest sens, considerăm valide trei direcții de studiu privind (1) înclinația (aproape naturală, organică) a lui Fundoianu spre cultura franceză, (2) umplerea spațiului pe care exegeza românească și cea franceză l-a ignorat până în prezent și (3) realizarea unei imagini panoramice, absolut necesare pentru înțelegerea deplină a personalității sale artistice.

Începuturile sale creatoare se situează clar sub zodie franceză. Baia de cultură occidentală a determinat formarea unui rafinat intelectual, grefându-se pe o memorie prodigioasă și o disponibilitate culturală de excepție. Așadar, Fundoianu a crescut, biologic și spiritual, sub influență franceză.

Preferințele literare românești ale lui Fundoianu sunt scriitorii de primă mână, aleși din categorii, genuri și epoci diverse, după un cert criteriu estetic-valoric, precum și preferințele franțuzești. La fel, colaborările scriitorului în presa românească și franceză, reprezintă, ca în toate celelalte situații, o alegere semnificativă, aceea a familiei de spirite înrudite simpatetic cu el. Din „familie” fac parte Mihai Eminescu, Alexandru Macedonski, Ion Creangă, D. Anghel, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, George Bacovia, Ion Minulescu, Al. A. Philippide, dar și Huysmans, Mallarmé, Gide, Verhaeren, Fr. Jammes, Renan, Marcel Proust, Albert Thibaudet, Rémy de Gourmont.

De aici rezultă „formula” auctorială, înalt selectivă în care par a conviețui tradiționalismul cu modernitatea și avangarda. Procedând sistematic, am supus subiectul demersului științific de față unui examen cuprinzător și diferențiat în tipologii, al căror punct de plecare ca și de final îl reprezintă focalizarea textelor scrise în limba română (poezii, articole, eseistică) în problematica reluată în articolele din spațiul cultural francez. Faptul este frapant, nu atât prin transgresarea ideatică dintr-o cultură în alta, cât prin numeroasele consecințe decurgând de aici, ordonate într-un program de creație coerent și congruent.

Critica mai recentă a încercat, prin argumente solide și suficiente, să înlăture ipoteza unui Fundoianu tradiționalist. În ceea ce privește aderarea sa la avangardism, discuția este încă deschisă, cu referire îndeosebi la etapa franceză a activității lui². Însă avangardismul, după cum preciza esențial Mircea Martin, în monografia dedicată lui Benjamin Fundoianu, implică, în primul rând, o opțiune teoretică, iar în articolele lui Fundoianu - Fondane nu pot fi întâlnite documente ale unei adeziuni la avangardă. Însă pot fi reținute numeroase și substanțiale rezerve față de unele dintre mișcărilor de acest fel.

Într-adevăr, *Prefața*, scrisă în 1922, este un exemplu de negare a tradiției autohtone, gest care ar putea fi atribuit unei orientări avangardiste. Însă implicațiile considerațiilor din sus-numita prefață sunt cu mult mai profunde și trimit spre alte coordonate socio-culturale, care au suscitat, și continuă să o facă, discuții speciale, nu din perspectiva radicalismului unor afirmații hazardate, ci din cea a unei lecturi de subtext, în concordanță cu ideea autorului însuși, potrivit căreia o carte nu e doar o atitudine, ci și o dovadă de dragoste.

Mult discutatul text se constituie într-un atac, pe cât de vehement, pe atât de nedrept, la adresa culturii române. Aceasta este prezentată drept o colonie a culturii-matrice franceze,

² Fundoianu / Fondane a stat, de-a lungul existenței sale, la distanță de adeziunile avangardiste, cu excepția grupului *Discontinuité*, în 1928.

autorul stigmatizând toată producția autohtonă, excepțiile pe care le acceptă, totuși, nefăcând, prin numărul lor extrem de redus, decât să întărească regula. Firește, un astfel de manifest nu a rămas fără ecou, stârnind reacții nu mai puțin ferme.

Pornind de la definiția de dicționar a termenului „simbioză”, Benjamin Fundoianu deduce, logic, că, dacă afirmarea simbiozei culturale franco-române ar fi pertinentă, cele două culturi ar trebui „să trăiască în comun, într-o bună căsnicie”³, fiecare fiindu-i folositoare celeilalte. Aruncând însă o privire de ansamblu asupra istoriei literaturii române, autorul face o afirmație șocantă, merită să zguduie conștiințele. Și o susține cu o imperturbabilă siguranță: literatura română a fost un simplu fenomen de parazitism, istoria ei confundându-se cu o istorie a imitației continue a literaturii franceze. Exemplele sunt selectate din întregul secol al XIX-lea, și, cu doar două excepții, Nicolae Filimon, orientat spre romantismul german și Mihai Eminescu, întruparea ideologiei de la „Convorbiri literare”, toți ceilalți scriitori importanți au imitat modele franceze.

Pentru Benjamin Fundoianu este mai mult decât evident „cât am fost de franțuziți cu logofătul Conachi, lamartiniani cu Bolintineanu, hugolatri cu Alecsandri... Bălcescu nu l-a uitat pe Lammenais, cum nu l-a uitat Costache Negruzzi pe Prosper Mérimée. De la 1900 și până astăzi, peisajul literar își datorește orientarea și substanța lui Baudelaire, și lui Verlaine, și lui Laforgue...”⁴.

Nici în scrierile sale anterioare autorul nu are o altă viziune, mai comodă sau mai cuminte, asupra culturii române: „Lipsiți de trecut, deci și de tradiție, am împrumutat de pretutindeni, am asimilat și am asimilat rău.”⁵

„Franțuzirea”, care însemna pentru Nicolae Iorga distrugerea esenței spiritului autohton, înseamnă pentru Fundoianu unica șansă a noastră de a avea un spirit propriu, în măsura în care noul se grefează pe tradiție, continuând-o organic, în înțelesul în care va conserva specificul „de la Vodă Ștefan, dar va schimba caftanul demodat, din naftalină, cu straietele de astăzi.”⁶

Semnalăm *Lămurirea*, cu rol de prefață, care precedă *Tăgăduința lui Petru*. Citatul din André Gide este edificator în privința sursei de inspirație stilistică, dar și în ce privește tehnica narativă a încetinelii textului: „Je lis comme je voudrais qu'on me lise: c'est à dire très lentement”.

Textul „lămuririi” vine să exprime o poziție literară pe care autorul a ales să o adopte: aceea a simbolismului. Însă adeziunea necondiționată la simbolism e pusă sub semnul întrebării încă de la început, fapt care ar părea surprinzător pentru un alt scriitor, nu însă și pentru Fundoianu, maestru al răsturnărilor spectaculoase de opinie sau de situație: „Ne numim simboलिști, fiindcă ne trebuie etichetă. Acei ce vom avea talent vom rămâne, oricâte pietre ni se pregătesc. Ceilalți ne vom duce la porțile uitării, ca și cei fără de talent dintre semănătoriști și poporaniști. Școala nu protejează pe nimeni și n-are nici o forță. Talentul e unica selecțiune.”⁷

³ Benjamin Fundoianu, *Imagini și cărți*, București, Editura Minerva, 1980, p. 24

⁴ Ibidem, p. 24

⁵ Ibidem, p. 6

⁶ Ibidem, p. 5

⁷ Ibidem, p. 5

Textele teoretice ale lui Fundoianu – Fondane nu susțin, așadar, includerea lui în rândul avangardiștilor. „Dacă el a fost, totuși, astfel situat, faptul se explică parțial și prin absența unor criterii care să reglementeze raporturile între avangardism și modernism în literatura română. Nimeni la noi nu a făcut în chip satisfăcător această disociere. Pentru cine ar dori să o aprofundeze, cazul lui Fundoianu e dintre cele mai elocvente. Al criticului și, mai ales, al poetului” , notează Mircea Martin, considerând că atitudinea scriitorului este „de un modernism mai degrabă moderat, departe de absolutismul avangardist.”⁸

Nonconformismul său permanent atât în plan teoretic, cât și în plan poetic a contribuit substanțial la adoptarea unor numeroase atitudini critice, ori măcar a unor reticențe față de operă și față de om.

Însă în generația din care face parte Benjamin Fundoianu, scepticismul, radicalismul și atitudinea polemică s-au manifestat și la alți tineri intelectuali cu gust literar, informație culturală amplă și capacitate remarcabilă de analiză a fenomenelor artistice, atât pe plan național, cât și în context mai larg, european.

Lui Paul Zarifopol, coleg de generație cu Fundoianu, i se impută adesea un grad extrem de scepticism, de estetism și de virulență polemică, dictate, consideră unii exegeți, de formația sa occidentală. Dar „polemismul lui Zarifopol – remarcă Alexandru Paleologu – nu pornea din capriciu arțăgos sau din negativism cusurgiu”⁹, fiind mai degrabă dovada unei atitudini clare și consecvente în ceea ce privește valoarea. Preocupările privind literatura franceză nu îl ocolesc nici pe acest eseist, deseori temele abordate regăsindu-se și printre cele care au stârnit și elanul interpretativ al lui Fundoianu / Fondane: reflecții privind arta lui Flaubert, poetica lui Valéry, diverse studii despre Proust... În ceea ce îl privește pe acesta din urmă, cei doi esești au în comun o netă respingere a literaturii acestuia. Dacă Fundoianu își declară imposibilitatea de a-l iubi pe Proust, apreciindu-i totuși scriitura, Zarifopol mărturisește, în eseu *Gusturi și judecăți (O notă despre Proust)*, oroarea pe care opera autorului „timpului pierdut” o provoacă structurii sale subiective, notând însă și admirația obiectivă pe care aceasta i-o stârnește: „Originalitatea lui Proust e o minunată grozăvie în literatură. E respingător și admirabil...Proust întreg îmi e respingător și de groază.”¹⁰

În același sens, poate fi remarcată și activitatea lui Vladimir Streinu, ale cărui studii de literatură universală, cu orizontul larg și nivelul elevat de expresie care le caracterizează, se numără printre eseștii cu o amplă cultură occidentală. Firește, atracția literaturii franceze nu îl ocolește, plecând, ca și Fundoianu, la Paris, cu intenția de a susține un doctorat despre Rimbaud la Sorbona.

S-ar cuveni ca, în acest context, să îl amintim și pe Mihai Ralea, ale cărui studii ating, cu precădere, aceleași subiecte care animă și talentul eseistic al lui Fundoianu: portrete literare ale lui Rousseau, Hugo, Zola, Gide... Pe lângă galeria de personalități ale literaturii franceze, acesta nu îi ignoră nici pe exponenții altor literaturi, care, de asemenea, se regăsesc și în paginile semnate de Fundoianu.

Ca atare, este vorba despre o generație cu mare deschidere înspre mișcarea literară universală, înspre noile tendințe de impact în anii '30, acționând pentru alinierea și integrarea culturii noastre în contextul marilor valori ale lumii.

⁸ Mircea Martin, *Introducere în opera lui B.Fundoianu*, Editura Minerva, București, 1984, p. 242

⁹ Paul Zarifopol, *Încercări de precizie literară*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998, p. 10

¹⁰ *Ibidem*, p. 433

Mai apoi, afirmându-și legătura organică cu aceasta, a prezentat documentat, în cultura română, operele unor scriitori sau artiști francezi, în volumul de eseuri *Imagini și cărți din Franța*. Finalmente, plecat în patria de adopție, Fondane păstrează legături profunde cu lumea în care s-a format, așa cum demonstrează opera sa în limba franceză. Dar conexiunile nu sunt numai de profunzime, ci și de suprafață, proaspătul om de cultură francez continuând cu interes preocupările alter-egoului său român și întreținând, precum am demonstrat anterior, o legătură organică cu lumea culturală românească.

În ceea ce privește *poezia în limba română*, aceasta, pe lângă problemele de interpretare pe care le-a pus exegeților săi, datorită universului ei singular, falsului bucolism și apreciablei calități prozodice, a determinat și lungi dezbateri în ceea ce privește situarea în geografia literară autohtonă și orientarea estetică în general.

Un termen, considerăm, adecvat pentru descrierea peisajului literar în discuție este *sinteza* pe care Benjamin Fundoianu reușește, cu reală eleganță, să o țeară între tradiție și modernitate. Poetica sa își asumă valori proclamate de ambele tendințe, într-un echilibru surprinzător. În acest sens, remarcăm faptul că, din nou, Benjamin Fundoianu se înscrie, ca și în cazul textelor de frondă, într-o tendință curentă, având în vedere faptul că o astfel de sinteză au propus și alți poeți români din prima jumătate a secolului al XX-lea: Tudor Arghezi, Lucian Blaga sau Ion Barbu.

Așadar, este Fundoianu un peisagist? Sunt *Priveliștile* sale pasteluri? Maniera sa de lucru este cea tradițională? Răspunsul la aceste întrebări este, cu siguranță, negativ. Un poet care vorbește despre moarte, despre febra distrugerii, despre carnagiul universal mascat de boii care pasc domol pe câmp, de rațele cu pantofi galbeni și de țăranii tâmpi, cu o atât de pregnantă neliniște, conturează o atmosferă expresionistă. Pe de altă parte, se prefigurează deja orientarea filosofică a lui Benjamin Fondane, evidentă de asemenea în creațiile sale literare, și care se înscrie pe traiectoria existențialismului.

Poeziile din *Priveliști* sunt mai degrabă anti-pasteluri, iar tehnica stilistică e moderat modernă, cu înclinații certe spre echilibrul tradițional și fără destrucțiuni sintactice avangardiste. Viziunea existențială este însă, certamente, modernă.

De asemenea, am întreprins o operație de identificare a constantelor din opera în limba română și din cea în limbă franceză. Obsesia rătăcirii, dreptul la rădăcini, neliniștea ciudată care stăpânește firea, animalicul, seva, curgerea sau, la nivel lexical, sintagmele evident fundoniene sunt doar câteva dintre aspectele care atestă ideea potrivit căreia poezia lui Benjamin Fondane nu poate fi analizată în întreaga semnificație pe care o degajă fără poezia lui Benjamin Fundoianu.

Aceste aspecte, în mare parte ignorate de critica literară, se dovedesc a fi mai semnificative decât se putea bănuși la o cercetare superficială, căci ele ating mai multe compartimente: lingvistic, stilistic, tematic, structural. Din acest punct de vedere, putem afirma cu certitudine că opera lui Benjamin Fondane nu poate fi discutată în deplinătatea semnificațiilor ei, sale fără a o privi ca parte dintr-un ansamblu a cărui primă etapă este reprezentată de versurile românești ale lui Benjamin Fundoianu.

În plus, am avut în atenție unele texte care nu sunt integrate în volumul *Priveliști*, dar care constituie o substanță fecundă pentru cercetătorul interesat. Acestea largesc, prin raza lor de semnificații, universul liric fundonian, completând imaginea de ansamblu asupra acestuia.

Unele texte care nu fac parte din *Imagini și cărți din Franța*, dar sunt remarcabile prin maniera discursivă, demersul logic și subtilitatea interpretării, fie că e vorba despre fapte de viață, opere literare sau complexe teorii religioase, politice ori filosofice, se regăsesc încă risipite în manuscris sau în publicațiile vremii. Concluzia aprofundării eseisticii fundoniene este, fără dubiu, aceea că alegerea temelor pentru textele ce o compun permite specialistului trasarea hărții devenirii intelectuale și spirituale a celui în cauză. Benjamin Fundoianu, în mod evident, nu a fost preocupat de o ordine de suprafață a subiectelor sau de o organizare formală a textelor; faptul că le-a scris marchează un moment important în conturarea personalității sale, atenția acordată unei teme traducând importanța acesteia în viziunea culturală a lui Benjamin Fundoianu. În plus, situarea lor în contextul eseisticii românești din epocă le relevă originalitatea și aportul esențial la configurația culturii autohtone.

Extrem de interesantă este imaginea franceză a scriitorului, cu numeroase transformări spectaculoase ale lui Fondane, cel de după întâlnirea cu Lev Șestov, opera scriitorului fiind realmente fertilizată de gândirea marelui său prieten. „Singura afiliere pe care a inițiat-o a fost aceea la un maestru, Șestov, la rândul lui străin, puțin cunoscut și recunoscut. Traectoria acestor doi marginali ajunși în centrul Europei și al culturii nu e lipsită de o anume exemplaritate în ordinea spiritului”¹¹, notează Mircea Martin, în studiul introductiv al volumului *Scriitorul în fața Revoluției*.

Dacă poezia lui Benjamine Fondane nu poate fi audiată *de profundis* fără poezia lui Fundoianu, eseistica acestuia în limba franceză se consolidează pe repere existente deja în publicistica de expresie românească și cunoaște o culminație prin eseul *Rimbaud, le voyage* (în care Fondane nu încercă să-l explice pe Rimbaud, ci să-l înțeleagă), primit cu interes tocmai datorită viziunii cu totul originale. De altfel, volumele de versuri apărute în Franța, *Ulysse* (1933), *Titanic* (1937), în ideea cărora îl putem introduce și pe cel postum (*L'Exode*, 1965) sublimează liric rătăcirea ca destin, într-o premonitoare viziune catastrofică a întregii omeniri.

În etapa franceză a creației sale, odată instalată influența lui Șestov, exegeții cad, în general, de acord că atmosfera dominantă a universului său liric e de factură existențialistă, fapt explicabil prin faptul că Benjamin Fondane a fost și este perceput, în primul rând, ca gânditor, și doar în al doilea rând ca poet. Și totuși, nu lipsesc din textele sale rezonanțe expresioniste, elemente dada sau suprarealiste.

După o privire de ansamblu asupra activității celor doi creatori reuniți într-unul singur, după analiza detaliată a ceea ce îl leagă pe Benjamin Fundoianu de cultura franceză și a ceea ce i-a dăruit lui Benjamin Fondane cultura formatoare, concluzia evidentă e aceea că avem de a face cu doi autori distincți, dar care interferează într-o zonă a spiritului unde este situat nucleul gândirii lor unice.

Datorează Fondane teme, stil și tonalitate contextului românesc în care i-au germinat primele scrieri? Certamente da, fapt dovedit prin evidențierea unor teme, a unor obsesii, a unor prietenii intelectuale care nu l-au părăsit pe literat și care transpar de după verbul francez, permițând cercetătorului identificarea legăturilor de presupus între cei doi scriitori care, o afirmăm cu convingere, nu sunt totalmente diferiți ci, mai degrabă, avatari ai aceluiași spirit, în momente diferite ale evoluției sale. „Între Fundoianu și Fondane există o cezură (lingvistică în primul rând) dar nu o ruptură; Fondane și Fundoianu sunt autori diferiți, dar nu

¹¹ Benjamin Fundoianu, *Scriitorul în fața Revoluției*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004, p. 56

fără legătură unul cu celălalt. Iar unitatea esențială constă – pe deasupra hiatusului lingvistic și ideatic (nu neapărat ideologic) – într-un *stil de gândire* și într-un *stil de viață*.”, notează Mircea Martin în nota asupra ediției de opere Fundoianu – Fondane.¹²

Iată câteva concluzii a căror claritate se întemeiază pe arheologia unei întregi opere, dar și a unei întregi exegeze de sorginte românească, dar și internațională: Fundoianu a crescut biologic și spiritual sub influența franceză, după stabilirea în Franța neuitându-i pe români. Opera sa este o sinteză între tradiție și modernitate. Constantele liricii sale sunt formate din obsesia ratării, dreptul la rădăcini, neliniștea ciudată care stăpânește firea, animalicul, seva, curgerea, întrupate textual prin valențe reale de ordin lingvistic, stilistic, teoretic, structural. Influența lui Șestov a fost decisivă. Cei doi autori distincți (Benamin Fundoianu / Benjamin Fondane) sunt uniți în locul unde este situat nucleul gândirii lor unice.

Demersul de față a urmărit cu precădere, așa cum și le-a asumat de la început, pe de o parte obiectivul de a demonstra continuitatea structurală a poeziei lui Benjamin Fundoianu – Benjamin Fondane, dar și evoluția acesteia, iar pe de altă parte colorarea zonelor umbrite, din ignoranță sau dezinteres, și care se dovedesc esențiale atât pentru realizarea unei imagini mai exacte a celui în cauză, cât și pentru precizarea rolului său în contextele culturale în care a evoluat.

Analiza comparativă a poeziei sale vine să demoleze un curent de opinie care tinde să ia proporții, din dorința unor cercetători francezi: acela că Benjamin Fondane nu a existat, literar vorbind, până la încarnarea lui franceză, nedatorându-i lui Fundoianu decât, cel mult, o neesențială precedentă biologică. Continuitatea unor teme care l-au preocupat în tinerețe, reluarea unor dileme, transpunerea satului tradițional, a țaranului român din zonele copilăriei, ba mai mult, chiar a faunei domestice moldovenești în versurile pariziene, infirmă evident o astfel de opinie, pe cât de simplistă, pe atât de excesivă.

Mai mult, preocuparea de a finaliza unele proiecte începute în România, precum și concretizarea unor pasiuni critice majore, datând din vremea adolescenței, ca, de exemplu, cea pentru Charles Baudelaire, dovedesc încă o dată, dacă mai era nevoie, că, discutând despre Benjamin Fundoianu – Benjamin Fondane, nu abordăm entități distincte, ci ipostaze organice întrepătrunse ale aceluiași spirit creator.

În urma unui demers analitic privind vizând filosofia de sorginte existențialistă, asumată de Fondane, se conturează unele atitudini, obsesii sau moduri de raportare la lume, identificabile și în macrostructura literaturii sale. Dintre termenii-cheie care își extind implicațiile asupra ansamblului producției culturale a celui în cauză, poate cel mai important este *irrésignation*, termen care nu figurează în dicționarele franceze, datorită faptului că nu este investit cu sensul de *non-résignation*, ci reprezintă o imposibilitate ontologică, pe care Benjamin Fundoianu – Benjamin Fondane a redat-o, în subtext, în întreaga sa creație.

Iar dacă am adus discuția spre sfera terminologiei atât de specific fondaniene, este necesar să notăm drept esențială sintagma *Le mal des fantômes*, titlul unui poem (1943) dar, în egală măsură, meta-titlul întregii sale creații poetice, așa cum însuși notează în testamentul literar trimis soției sale din lagărul de la Drancy. Dar cine sunt aceste „fantome”? «En linguistique, si nous acceptons la dichotomie signe / signifié, le mot n'est il pas le fantôme de la chose ? Ou la chose n'est-elle pas le fantôme du mot ? Soit les mots s'effacent et les choses

¹² Benjamin Fundoianu, *Opere I, Poezia antumă*, București, editura Art, 2011, p. 48

restent, soit c'est l'inverse. Scripta manent »¹³, notează Eric Freedman în reflecțiile sale asupra subiectului. Opera lui Fundoianu / Fondane abundă în fantome! Poezia, teatrul, cinematografia sa, aceasta din urmă fiind prin excelență spectrală, o înregistrare a ceea ce există, o viziune care transcrie realitatea în absența acesteia. Răul fantomelor poate fi însă citit și în cheia antisemitismului care, de-a lungul istoriei, a propus transformarea poporului ales într-o nație exclusă a istoriei, destinată dispariției în neant, împărțind o soartă asemenea cu cea a fantomelor.

Ce se poate spune acum, la 116 ani de la nașterea sa și 70 de la Duminica istoriei sale? Seismograf al mișcărilor tectonice care au reconfigurat spiritualitatea și structura de profunzime a Europei, Benjamin Fundoianu / Fondane ne obligă, de dincolo de vreme, spre a veghea ca opera lui să rămână deschisă re-lecturii, recunoscându-i -se calitatea conferită de valoarea intrinsecă, precum și potențialitățile frânte de un destin care l-a purtat spre alte zări, atât de aproape de victorie, cum însuși nota...

Bibliografie

- Fundoianu, Benjamin, *Poezii*. Ediție, note și variante de Paul Daniel și G. Zarafu, studiu introductiv de Mircea Martin, postfață de Paul Daniel, București, Editura Minerva, 1978
- Fundoianu, Benjamin, *Imagini și cărți*, București, Editura Minerva, 1980
- Fondane, Benjamin, *L'Exode (Super Flumina Babylonis)*, La Société des Imprimeries Maury, f.l., 1965
- Fondane, Benjamin, *Baudelaire et l'expérience du gouffre*, Paris, Editions Seghers, 1971
- Fondane, Benjamin, *Faux traité d'esthétique*, Paris, Editions Plasma, 1980
- Fundoianu, Benjamin, *Scriitorul în fața Revoluției*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004
- Fundoianu, Benjamin, *Opere I, Poezia antumă*, București, editura Art, 2011
- Freedman, Eric, *Le Mal des fantomes, réflexions sur un titre*, Cahiers Benjamin Fondane, no. 7/2004, p. 113
- Jutrin, Monique, *Benjamin Fondane ou le périple d'Ulysse*, Paris, Librairie A.-G. Nizet, 1989
- Martin, Mircea, *Introducere în opera lui B.Fundoianu*, Editura Minerva, București, 1984
- Salazar-Ferrer, Olivier, *Benjamin Fondane*, Paris, Editura Oxus, 2004
- Zarifopol, Paul, *Încercări de precizie literară*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998

¹³ Eric Freedman, *Le Mal des fantomes, réflexions sur un titre*, Cahiers Benjamin Fondane, no. 7/2004, p. 113